

Πρόλογος*

Παρουσιάζω εννέα δοκίμια (τρία από τα οποία ανέκδοτα) που τα έγραψα την τελευταία δεκαετία. Δύο εξ αυτών, το δεύτερο και το τελευταίο, έχουν ήδη δημοσιευτεί στα ιταλικά. Η απόσταση για την οποία κάνει λόγο ο υπότιτλος του βιβλίου είναι ταυτοχρόνως κυριολεκτική και μεταφορική. Διδάσκω στο Λος Άντζελες από το 1980. Το να μιλώ σε σπουδαστές και σπουδάστριες όπως εκείνοι του UCLA, με παιδεία ολότελα διαφορετική από τη δική μου και ποικίλης εθνικής και πολιτισμικής προέλευσης, ήταν κάτι που με ανάγκασε να τροποποιήσω την ενασχόλησή μου με τα θέματα έρευνας που δούλευα από καιρό. Όχι πως η σημασία τους μειώθηκε στα μάτια μου, έγινε όμως λιγότερο πρόδηλη. Κατόνησα καλύτερα κάτι που πίστευα πως ήδη ήξερα, ότι δηλαδή η οικειότητα, που σε τελευταία ανάλυση συνδέεται με την πολιτισμική ένταξη, δεν μπορεί να αποτελεί κριτήριο σχετικότητας. Το ότι όλος ο κόσμος είναι το χωριό μας δεν σημαίνει ότι όλα είναι ίδια· σημαίνει ότι όλοι είμαστε ξένοι σε σχέση με κάτι και με κάποιον. Ξέρω ότι δεν λέω τίποτε καινούργιο, ίσως όμως αξίζει τον κόπο να διαλογιστούμε ξανά πάνω στην πνευματική γονιμότητα αυτής της κατάστασης πραγμάτων. Δοκίμασα να το κάνω στο δοκίμιο

---

* Το πρώτο δοκίμιο δημοσιεύθηκε στο *Representations*, 1966· το δεύτερο στο *I Greci*, τ.Ι: *Noi e I Greci*, με επιμέλεια του S. Settis, Τορίνο 1996· το τρίτο στο *Annales*, 1991· το πέμπτο στο *Sight and Insight. Essays in Art and Culture in Honour of E. H. Gombrich at 85*, σε επιμέλεια J. Onians, Λονδίνο 1994· το όγδοο στο *Historical Change and Human Rights. The Oxford Amnesty Lectures 1994*, σε επιμέλεια του O. Hufton, Νέα Υόρκη 1995· το ένατο στη *La Repubblica*, 7 και 8 Οκτωβρίου 1997. Όλα (και ιδίως το τρίτο) τα επιμελήθηκαν εκ νέου ενόψει της ιταλικής έκδοσης με τον τίτλο *Occhiacci di legno* (Μιλάνο, 1998). Το τέταρτο, έκτο και έβδομο είναι ανέκδοτα.

που ανοίγει αυτήν τη συλλογή. Αλλά και το πιο παλιό ακόμη, εκείνο για την παράσταση, πηγάζει από τη βούληση να ξενίσω τον αναγνώστη, και κατ' αρχάς τον ίδιο μου τον εαυτό, συμπυκνώνοντας ένα τεράστιο θέμα σε λίγες σελίδες, τοποθετώντας την Ιταλία και την Ευρώπη σε ένα ευρύτατο πλαίσιο χρόνου και χώρου. Βρέθηκα μπλεγμένος σε μια διπλή αμφισημία: αυτή που συνδέεται με την εικόνα, ως παρουσία και μαζί υποκατάστατο κάποιου πράγματος μη υπαρκτού, και εκείνη που συνδέεται με τις σχέσεις Εβραίων και Χριστιανών, όπου η εγγύτητα και η απομάκρυνση συνυπήρξαν επί δύο χιλιετίες με συχνά ολέθριες συνέπειες. Αυτές οι αμφισημίες συγκλίνουν στο θέμα της ειδωλολατρίας, που αναφέρεται στον τίτλο του βιβλίου, και το οποίο πραγματεύομαι στο δοκίμιο περί ειδώλων και εικόνων, δοκίμιο που κλείνει απότομα σμίγοντας την πρώτη με τη δεύτερη εντολή του δεκάλογου: «Ου ποιήσεις σεαυτώ είδωλον ουδέ παντός ομοίωμα», «Ου λήψει το όνομα Κυρίου του Θεού σου επί ματαίω». Σχετικά με τη συνάφεια ονόματος και εικόνας ξανάρχισα να ανατρέχω στο μύθο. Οι Έλληνες απεικόνισαν τους θεούς τους και πρόφεραν τα ονόματά τους, διαλογίστηκαν πάνω στη φύση της εικόνας και πάνω στη φύση των ονομάτων. Τούτη όμως η φαινομενική αντίθεση ανάμεσα σε Έλληνες και Εβραίους ίσως να κρύβει μια κρυφή συμμετρία: ο ελληνικός στοχασμός πάνω στο μύθο όπως και η εβραϊκή απαγόρευση της ειδωλολατρίας είναι εργαλεία αποστασιοποίησης. Έλληνες και Εβραίοι, με τρόπο διαφορετικό, ζήτησαν να επεξεργαστούν εργαλεία για να δουν με κριτικό μάτι την πραγματικότητα, χωρίς να βουλιάξουν μέσα σ' αυτήν. Ο Χριστιανισμός αντιπαρατάχθηκε και στους δύο και έμαθε και από τους δύο.

Είμαι ένας Εβραίος γεννημένος και μεγαλωμένος σε καθολική χώρα: θρησκευτική αγωγή δεν έλαβα ποτέ· η εβραϊκή μου ταυτότητα είναι σε μεγάλο βαθμό καρπός του διωγμού. Σχεδόν χωρίς να το καταλάβω, βάλθηκα να στοχάζομαι πάνω στην πολλαπλή παράδοση στην οποία ανήκω, προσπαθώντας να τη δω από μακριά, κριτικά αν ήταν δυνατό. Είχα, και έχω, πλήρη επίγνωση της ανεπάρκειας της προσπαρασκευής μου. Ακολουθώντας το νήμα των Γραφικών παραθέσεων έφτασα να ξαναδιαβάσω τα Ευαγγέλια, όπως και την ίδια τη μορφή του Ιησού, από μια απρόσμενη για μένα οπτική γωνία. Ξαναβρήκα ακόμα μία φορά την αντίθεση επίδειξης και αφήγησης, μορφολογίας και ιστορίας: θέμα

ανεξάντλητο, που με παθιάζει από καιρό. Το πραγματεύομαι, από διάφορες πλευρές, στο δεύτερο, τέταρτο, πέμπτο και έκτο δοκίμιο. Ένας στοχασμός που ξεκίνησε από τους Έλληνες οδήγησε στην ανακάλυψη αυτού που έχουν κοινό, μέσα στη διαφορά τους, η εικόνα, το όνομα και ο μύθος: ότι τοποθετούνται πέραν του αληθούς και του ψευδούς. Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό που η κουλτούρα μας έχει επεκτείνει στην τέχνη εν γένει. Αλλά οι καλλιτεχνικές –όπως και οι νομικές– πλασματικές κατασκευές μιλούν για την πραγματικότητα. Το αποδεικνύουν τόσο το δοκίμιο περί της αποξένωσης (το πρώτο), όσο και εκείνο, σε μερικούς στίχους ανακλαστικό του άλλου, περί του κινέζου μανδαρίνου (το όγδοο): εκεί η σωστή απόσταση, εδώ η υπερβολική απόσταση· εκεί η απουσία πάθους ως κριτική απόσταση, εδώ η απουσία πάθους ως αποανθρωποποίηση. Όμως το θέμα των στοχασμών μου, που πυροδοτήθηκε από την απόσταση, είχε πλέον γίνει η ίδια η απόσταση, η ιστορική προοπτική (έβδομο δοκίμιο). Και τότε κατάλαβα ότι είχα γράψει αυτό το βιβλίο.

Πολλοί άνθρωποι με βοήθησαν: Εκτός από αυτούς που ονοματίζω στο κάθε δοκίμιο (ελπίζω να μην έχω ξεχάσει κανέναν) ευχαριστώ την Giovanna Ferrari που με μεγάλη γνώση επενέβη στην προπαρασκευή του χειρόγραφου. Σ' αυτό το σημείο θα ήθελα να μνημονεύσω εκείνους με τους οποίους είχα έντονες και εποικοδομητικές συζητήσεις: τους Perry Anderson, Pier Cesare Bori, Saul Friedländer, Alberto Gajano, Stefano Levi Della Tore, Franco Moretti.

Το ανά χείρας βιβλίο δεν θα είχε ποτέ γραφτεί, αν δεν είχα γνωρίσει και συνάψει φιλία με τον Amos Funkenstein. Τον θυμάμαι με μεγάλη στοργή και ευγνωμοσύνη.

Κλείνοντας αυτές τις σελίδες, η σκέψη μου πάει στον Adriano Sofri, στενότατο και πολύ μακρινό φίλο, στον Ovidio Bompreschi και τον Giorgio Pietrostefani, με την ευχή τελικά η αθωότητά τους να αναγνωριστεί σύντομα.

Μπολόνια, Δεκέμβριος 1997

Ολοκλήρωσα τη συγγραφή αυτού του βιβλίου στο Βερολίνο, κοντά στο Wissenschaftskolleg, ύστερα από έναν χρόνο εντατικής και ήρεμης εργασίας. Ευχαριστώ όλους όσους συνέβαλαν στην πραγματοποίηση αυτής της εργασίας.